

Με κάθε σοβαρότητα, ο ιστορικός Ηρόδοτος μας βεβαιώνει ότι την ανακάλυψη του χρήματος την χρωστάμε σε έναν πορνόγερο: Τελευταίος νόθος γιος του Ηρακλή (με την βασίλισσα Ομφάλη), ο βασιλιάς της Λυδίας, γέρο Κανδαύλης, περηφανευόταν για την ομορφιά της νεαρής βασίλισσας γυναίκας του. Ο ωραίος υπασπιστής του, Γύγης, ήταν υποχρεωμένος βράδυ πρωί να τον ακούει να περιγράφει τα κάλλη της. Και σαν να μην έφταναν όλα αυτά, ο Κανδαύλης απαιτούσε από τον Γύγη να διαπιστώσει ιδίοις όμμασι την αλήθεια των λόγων του: Τον έκρυψε κάπου να την δει γυμνή, την ώρα που εκείνη ετοιμαζόταν για ύπνο. Μόνο που η βασίλισσα πήρε είδηση τον κρυμμένο υπασπιστή και την επομένη έστειλε τους έμπιστους φρουρούς της να τον συλλάβουν.

Ο Γύγης αναγκάστηκε να μαρτυρήσει ότι για όλα έφταιγε ο Κανδαύλης. Η βασίλισσα όμως του θύμισε ότι κανένας δεν επιτρεπόταν να την δει γυμνή, εκτός από τον ίδιο τον βασιλιά. Οπότε ο Γύγης είχε να διαλέξει ανάμεσα σε δύο επιλογές: Ή να εκτελεστεί ως «ματάκιας» ή να σκοτώσει τον Κανδαύλη και να πάρει τη θέση του ως βασιλιάς. Φυσικά, ο Γύγης προτίμησε τον θρόνο και την ωραία βασίλισσα για γυναίκα του. Κι επειδή ως υπασπιστής πολύ ταλαιπωριόταν να επιβλέπει τις εμπορικές ανταλλαγές του μακαρίτη και να κρατά τεφτέρια «Δώσαμε δυο αγελάδες, πήραμε έξι κατσίκια, δώσαμε έναν ταύρο, πήραμε τέσσερα χωράφια», επινόησε το νόμισμα, απλουστεύοντας τις συναλλαγές.

Τελευταίος απόγονος του Γύγη ήταν ο πάμπλουτος Κροίσος που έκανε επίδειξη στον Σόλωνα, προσπαθώντας να του αποσπάσει την άποψη ότι ήταν ο πιο ευτυχισμένος άνθρωπος του κόσμου. Σ' αυτόν είναι που ο σοφός Αθηναίος είπε το περίφημο «Μηδένα προ του τέλους του μακάριζε». Ως τότε όμως είχε κυλήσει πολύ νερό στ' αυλάκι και το νόμισμα είχε κατακτήσει τις αγορές.

Πριν από το 700 π.Χ., ως νόμισμα χρησιμοποιούσαν πλακίδια ή σφαιρίδια από χρυσό ή ασήμι ή ήλεκτρο με συγκεκριμένο βάρος. Και ραβδιά από σίδηρο με αιχμηρή την μια άκρη και πλατιά την άλλη. Αυτά τα ραβδιά ονομάζονταν οβολοί ή οβελοί (θα τα λέγαμε «σούβλες» εξού και ο «οβελίας») και ήταν τα νομίσματα με την πιο μικρή αξία (τα αρχαιότερα που γνωρίζουμε, βρέθηκαν στο Ηραίο του Άργους και χρονολογήθηκαν ότι ανήκουν στον Ζ' αιώνα π.Χ.). Ένας άνθρωπος με συνηθισμένες διαστάσεις μπορούσε να αδράξει στην χούφτα του έξι τέτοια ραβδιά. Οπότε, έξι οβολοί ισοδυναμούσαν με μία δραχμή, καθώς «δραχμή» σημαίνει αδραξιά (από το ρήμα δράττω που θα πει αδράχνω).

Στον καιρό του Σόλωνα (αρχές του Στ' αιώνα π.Χ.), με μια δραχμή ή έξι οβολούς μπορούσε κάποιος να καλύψει τα έξοδά του μιας βδομάδας τουλάχιστον. Τότε, ανώτερη εισοδηματική τάξη ήταν οι πεντακοσιομέδιμνοι, αυτοί, δηλαδή που είχαν εισόδημα πάνω από 500 μεδίμνους τον χρόνο. Και μέδιμνος ήταν μια μετρική μονάδα ίση με 52,53 λίτρα ή με αξία μιας δραχμής. Αυτό σημαίνει ότι ο πάμπλουτος της εποχής είχε εβδομαδιαίο εισόδημα κάτι λιγότερο από δέκα δραχμές. Ο αστός (ζευγίτη τον έλεγαν), κάτι λιγότερο από τέσσερις δραχμές, ποσό αρκετό για να μπορεί να συντηρεί βαρύ οπλισμό.

Με όλα αυτά, η δραχμή έγινε το βασικό νόμισμα συναλλαγής από την ανακάλυψη ακόμα του νομίσματος. Με δυο δραχμές (δώδεκα οβολούς) να έχουν αξία ενός στατήρα (από το ρήμα ίστημι που σημαίνει στήνω κάτι όρθιο ή ζυγίζω) αλλά στην Αθήνα, ως ασημένιος, να είναι τετράδραχμος και χρυσός να ισοδυναμεί με είκοσι δραχμές. Ο χρυσός περσικός στατήρας είχε αξία 28 δραχμών (ονομαζόταν «δαρειακός»), ενώ της Φώκαιας ήταν ο πιο υποτιμημένος.

Επίσης βασικό νόμισμα ήταν η μνα που αντιστοιχούσε σε εκατό δραχμές και, σύμφωνα με την νομοθεσία του Σόλωνα, αναλογούσε στο πρόστιμο που έπρεπε να καταβάλει, όποιος καταδικαζόταν για βιασμό.

Στην αρχή, πλακίδια και σφαιρίδια έπρεπε να ζυγιστούν όταν άλλαζαν χέρια, επειδή κανένας δεν μπορούσε να εγγυηθεί ότι είχαν το σωστό βάρος του πολύτιμου ή μη μετάλλου. Μετά, κάθε κράτος έβαζε την δική του σφραγίδα ως εγγύηση. Τελικά, κάθε κράτος έκοβε δικά του πλακίδια, έβαζε τη σφραγίδα του και καθόριζε την παράσταση κάθε πλευράς: Γεννήθηκαν τα κρατικά νομίσματα.

Τα πρώτα νομίσματα που εμείς γνωρίζουμε είναι λυδικά και ιωνικά (των ελληνικών πόλεων της Μικράς Ασίας) και χρονολογούνται λίγο μετά το 650 π.Χ. Λίγο αργότερα κυκλοφόρησαν της Αίγινας και γύρω στα 600 π.Χ. της Κορίνθου, ενώ αμέσως μετά βγήκαν τα αθηναϊκά. Στα 594/2 π.Χ., ο Σόλων προχώρησε στην πρώτη στην ιστορία υποτίμηση της δραχμής. Ως τότε, ήταν προσανατολισμένη προς τις αγορές της Κορίνθου, της Εύβοιας και της Αίγινας. Με την υποτίμηση, διευκόλυνε τις συναλλαγές με τις μικρασιατικές πόλεις. Έναν αιώνα αργότερα, οι ελληνικές πόλεις της Μικράς Ασίας ακολουθούσαν το αθηναϊκό άρμα.

Όσο η αρχαία ελληνική δραχμή βρισκόταν σε κυκλοφορία, οι εμπορικές συναλλαγές στον ελληνικό χώρο αλλά και έξω από αυτόν γίνονταν ανεμπόδιστα, καθώς υπήρχε πάγια και σχεδόν παντού καθιερωμένη ισοτιμία των διαφόρων νομισμάτων. Με την ρωμαϊκή κατάκτηση, όλα έγιναν μπάχαλο. Παρ' όλο που η ρωμαϊκή αυτοκρατορία απλωνόταν σε σχεδόν ολόκληρο τον τότε γνωστό κόσμο, το δηνάριο (το επίσημο ρωμαϊκό νόμισμα) συνεχώς έχανε την αξία του. Αιτία ήταν η νομισματική πολιτική των Ρωμαίων αυτοκρατόρων που «έκλεβαν» το βάρος των χρυσών και ασημένιων νομισμάτων.

Ο Σεπτίμος Σεβήρος (146 – 211) κυκλοφόρησε νομίσματα με τη μισή ποσότητα σε ασήμι, σε σχέση με αυτά της εποχής του Οκταβιανού Αυγούστου (30 π.Χ. – 19 μ.Χ.). Ο γιος του, Καρακάλλας (211 – 217), τα έφτασε στο ένα τρίτο της εποχής του Αυγούστου. Σαράντα χρόνια αργότερα, η περιεκτικότητα σε ασήμι είχε πέσει στο 25% της αρχικής. Και σύντομα έφτασε στο 2%!

Αποτέλεσμα ήταν ο κοσμάκης να κρύβει τα παλιά νομίσματα, να αποφεύγει τα καινούρια και να συναλλάσσεται όπου μπορούσε με ανταλλαγές: «Σου δίνω αυτό το ύφασμα, μου δίνεις δύο πεπόνια».

Δημιουργώντας την Κωνσταντινούπολη, ο Μέγας Κωνσταντίνος προχώρησε (330) σε μεταρρυθμίσεις της κρατικής νομισματικής πολιτικής. Τριακόσια χρόνια αργότερα, η κατάσταση είχε γίνει χειρότερη. Το 498, ο αυτοκράτορας Αναστάσιος καθόρισε νέες υποδιαίρεσεις. Βασικό ήταν το χρυσό κέρμα που ονομαζόταν «νόμισμα». Αντιστοιχούσε σε 360 «φόλλεις» ή 14.400 «νουμμία» (δηλαδή, ο φόλλις ήταν ίσος με σαράντα νουμμία). Μετά, κάθε αυτοκράτορας ακολουθούσε την δική του νομισματική πολιτική, ανάλογα με τους καιρούς: Ο Νικηφόρος Φωκάς (963 - 969), για παράδειγμα, εξέδωσε το υποτιμημένο «τεταρτηρόν» που είχε ίση αξία με το αραβικό νόμισμα, καθώς οι Άραβες ήταν η νέα δύναμη της εποχής του. Εκατό χρόνια αργότερα, στα 1067, είχε χάσει το 25% της αξίας του.

Το ξημέρωμα της δεύτερης χιλιετίας βρήκε την Βυζαντινή αυτοκρατορία να ταλαιπωρείται σε ένα απίθανο νομισματικό αλαλούμ. Επίσημα, υπήρχαν δύο τύποι: Το πιο βαρύ υποτιμημένο χρυσό με αλλοιωμένο τίτλο καθαρότητας που ονομαζόταν «νόμισμα» αλλά το αποκαλούσαν «τραχύ» και το πιο ελαφρύ «τεταρτηρόν». Και τα δύο δεν είχαν σταθερό

βάρος. Και τα δύο είχαν υποδιαιρέσεις: Ένα χρυσό ήταν ίσο με 12 ασημένια μιλιάρησια ή 24 ασημένια κεράτια ή 288 χάλκινους φύλλεις. Με διαφορετικές καθένα πραγματικές αξίες, ανάλογα με το πότε είχαν κοπεί, καθώς οι αυτοκράτορες συνεχώς τα νόθευαν.

Στην εποχή των Κομνηνών (1080 κι έπειτα), οι φοροεισπράκτορες είχαν μεγάλο μπελά. Έπρεπε να γράφουν ότι εισέπραξαν «νόμισμα προτιμώμενον» ή «χρυσά νομίσματα τα κατά την ημέραν προτιμώμενα» ή «νομίσματα παλαιά» ή «νομίσματα καινούρια» ή «τόσα σε τραχέα, τόσα σε τεταρτηρά». Οι Κομνηνοί προχώρησαν σε μεταρρυθμίσεις που έμπλεξαν χειρότερα τα πράγματα καθώς καθένας τους έβλεπε αλλιώς την κατάσταση, οπότε μέσα σε 43 χρόνια έγιναν έξι αλλαγές.

Το αλαλούμ εντάθηκε μετά το 1204, όταν η Κωνσταντινούπολη έπεσε στα χέρια των Φράγκων που μοιράστηκαν την αυτοκρατορία. Οι σταυροφόροι έλιωσαν τα χάλκινα αγάλματα του Ιππόδρομου κι έφτιαξαν δικά τους «τραχέα» και «τεταρτηρά», απομιμήσεις των βυζαντινών αλλά με διαφορετικές παραστάσεις. Με τη σειρά του, το «βασιλείο Θεσσαλονίκης» έκοψε δικά του. Ξεχωριστά κόπηκαν στο «πριγκιπάτο της Αχαΐας. Διαφορετικά στην «βαρονία της Καρύταινας». Αλλά στην βαρονία του Δαμαλά (Μεγαλόπολη). Δικά τους έκοψαν οι δούκες της Αθήνας. Και υπήρχαν ακόμα νομίσματα της «κομητείας των Σαλώνων», της Κέρκυρας, της «κομητείας της Κεφαλληνίας», του «δεσποτάτου της Ηπείρου», του «δουκάτου του Αιγαίου», της Ρόδου, της Χίου, της Μυτιλήνης κ.λπ. Στα αρχικά «τραχέα» και «τεταρτηρά» είχαν προστεθεί δουκάτα, σκούδα, торνέζια, γκρος, τζιλιάτα, άσπρα κι ό,τι άλλο μπορεί να βάλει ο νους του ανθρώπου. Για να κάνει ένας ταξιδιώτης τον γύρο του ελληνικού χώρου, έπρεπε να σέρνει μαζί του πάνω από οκτώ είδη νομισμάτων, περισσότερων από δεκαπέντε βασιλείων, βαρονιών, κομητειών και λοιπών φέουδων.

Η προοδευτική κατάκτηση των εδαφών της πρώην βυζαντινής αυτοκρατορίας από τους Οθωμανούς και πρόσκαιρα τους Βενετσιάνους (Δαλματία, Πελοπόννησος, Κρήτη) δημιούργησε νέο μπέρδεμα. Στο βιβλίο του για «Τα νομίσματα του ελληνικού χώρου», ο Αναστάσιος Π. Τζαμαλής χαρακτηρίζει την όλη κατάσταση με μια λέξη: «Χάος». Όχι μόνο για τον αριθμό των διαφορετικών νομισμάτων που κυκλοφορούσαν αλλά και επειδή το ίδιο νόμισμα είχε διαφορετική αξία σε κάθε τόπο. Ο Α.Π. Τζαμαλής παραθέτει διάταγμα του Προέδρου του Εκτελεστικού (προσωρινού πρωθυπουργού) Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου με ημερομηνία 16 Μαρτίου 1822, δηλαδή ένα χρόνο μετά την έκρηξη της επανάστασης, όπου καθορίζονται σε «γρόσια» και «παράδες» οι επίσημες ισοτιμίες όλων των νομισμάτων που κυκλοφορούσαν στην απελευθερωμένη Ελλάδα.

Έτσι, οι «μαχμουδιέδες» (τα χρυσά νομίσματα του σουλτάνου Μαχμούτ Α΄) ισοδυναμούσαν

καθένα με 26 γρόσια. Τα «φουντούκια» (χρυσά του Αχμέτ Γ΄) καθένα με 11 γρόσια και είκοσι άσπρα. Οι «ρουπιέδες» ανάλογα με τον χρόνο ή τόπο κοπής. Τα «τουνέζικα» προς δώδεκα γρόσια και είκοσι άσπρα. Τα «αϊναλιά» (χρυσά του Μουσταφά Γ΄) προς 33 γρόσια. Τα «τάλληρα ρεγγίνα» (αυστριακά Μαρίας Θηρεσίας) είχαν την δική τους ισοτιμία. Συνολικά, στο διάταγμα αναφέρονται 26 διαφορετικά νομίσματα, από τα οποία πάνω από τα μισά ήταν επίσημα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Η δραχμή ήταν το πρώτο νόμισμα που αποφασίστηκε να κοπεί, πριν ακόμα οι Έλληνες αποκτήσουν αναγνωρισμένο κράτος. Η ανάγκη να υπάρξει ελληνικό εθνικό νόμισμα διαπιστώθηκε από την αρχή της επανάστασης του 1821. Τον Μάρτιο του 1822, ο Δημήτριος Καλαμαριώτης εξουσιοδοτήθηκε από την ελληνική κυβέρνηση να αγοράσει μια «μάκινα», ένα μηχάνημα κοπής νομισμάτων που κάποιος κιβδηλοποιός είχε στήσει στην Καρδαμύλη της Μάνης. Ως Εθνικό Νομισματοκοπείο ορίστηκε το μοναστήρι της Παναγίας της Κατακεκρυμμένης, κοντά στο Άργος. Χαράκτης διορίστηκε κάποιος Αρμένιος Κιρκόρ (Γρηγόρης), αγνώστου επώνυμου. Χρυσό και ασήμι είχαν μαζέψει λιώνοντας σκεύη που πήραν από τις εκκλησίες. Πρώτα νομίσματα θα ήταν το Πεντάδραχμο και ο οβολός. Η κοπή ανεστάλη, καθώς στην Πελοπόννησο κατέφθασε η στρατιά του Δράμαλη.

Μετά την καταστροφή της στρατιάς στα Δερβενάκια, το θέμα επανήλθε. Η Βουλή ενέκρινε να κοπούν ασημένιες δραχμές και οβολοί. Κάθε δραχμή θα ήταν ίση με εκατό οβολούς. Κι αυτή τη φορά το θέμα δεν προχώρησε, καθώς ξέσπασε ο εμφύλιος πόλεμος κι ακολούθησε η εισβολή του Ιμπραήμ. Τα πράγματα ησύχασαν στα 1827 και το ζήτημα του εθνικού νομίσματος αφέθηκε στην κρίση του κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια, που έφθασε στην Ελλάδα τον Ιανουάριο του 1828. Επέλεξε την χρυσή «Αθηνά», τον ασημένιο «φοίνικα», την επίσης ασημένια «αιγίδα» και τα μισά τους. Κι επίσης, τα χάλκινα «λεπτόν», «δεύτερον» και «πεντάριον». Τον Μάιο του 1828, ο Αλέξανδρος Κοντόσταυλος αγόρασε στην Μάλτα εξοπλισμό κοπής νομισμάτων που ανήκε στο άλλοτε τάγμα των ιπποτών της Ρόδου, κατασκευής 1783 και 1797.

Τα πρώτα νομίσματα μοιράστηκαν στα μέλη της Δ' Εθνοσυνέλευσης, στις 30 Ιουλίου 1829. Τρεισήμισι χρόνια αργότερα, τον Ιανουάριο του 1833, ο βασιλιάς Όθωνα τα κατάργησε, μόλις δέκα μέρες μετά την άφιξή του στο Ναύπλιο. Επανήλθε η δραχμή. Με τον βαυαρικό θυρεό από τη μια και τον Όθωνα από την άλλη. Και δημιουργήθηκαν υποδιαίρέσεις σε λεπτά. Με κέρματα της μιας δραχμής, των πέντε των είκοσι, της μισής, του ενός τετάρτου της και του ενός, των δύο, των πέντε και των δέκα λεπτών.

Πέντε χρόνια μετά την έξωση του Όθωνα, στα 1867 και με βασιλιά πια τον Γεώργιο Α', η Ελλάδα προσχώρησε στην Λατινική Νομισματική Ένωση (Γαλλία, Βέλγιο, Ιταλία, Ελβετία) που επέβαλε τα κράτη να κόβουν χρυσά και ασημένια νομίσματα του ίδιου τίτλου και βάρους. Κόπηκαν τότε χρυσά των εκατό, πενήντα, είκοσι, δέκα και πέντε δραχμών. Και ασημένια των πέντε, δύο και της μιας δραχμής, καθώς και των πενήντα και είκοσι λεπτών. Και χάλκινα των δέκα, πέντε, δυο και ενός λεπτών.

Ο Καποδίστριας είχε χρησιμοποιήσει έναν Αρμένι χαρακτή (Χατζή Γρηγόρη) και δύο Έλληνες: Ένα δάσκαλο Γεωργίου από την Καρύταινα και τον Δημήτριο Κόντο από το Καρπενήσι. Ο Όθων ποτέ δεν εμπιστεύτηκε Έλληνα. Τα πρώτα νομίσματα επί Γεωργίου Α' χαραχτηκαν από Γάλλους. Μόλις το 1910, ο Έλληνας ζωγράφος Γεώργιος Ιακωβίδης πήρε την δουλειά. Κι αμέσως στα ελληνικά νομίσματα πρόβαλε η ελληνική αρχαιότητα: Η Θέτιδα και ο Αχιλλέας. Ο Γάλλος που ανέλαβε στη συνέχεια, προτίμησε την θεά Αθηνά και την κουκουβάγια.

Με μικρό διάλειμμα την εποχή της Πρώτης Δημοκρατίας (1924 – 1935), η ελληνική δραχμή συνέχισε να φέρει την κορόνα και το πρόσωπο του βασιλιά. Επί Δημοκρατίας, επανήλθαν οι παραστάσεις από την ελληνική αρχαιότητα. Τα νομίσματα του Παύλου χαραχτηκαν όλα από τον Βασίλειο Φαληρέα. Μαζί και εκείνα της εκατονταετίας των Γλίξμπουργκ (1963) με τις φάτσες των πέντε ως τότε βασιλιάδων της δυναστείας.

Το ελληνικό νομισματοκοπείο λειτουργεί στον Χολαργό, σε κτίριο που εγκαινιάστηκε το 1941 ως τυπογραφείο χαρτονομισμάτων και ξεκίνησε να λειτουργεί το 1947, μετά την απελευθέρωση, με την εκτύπωση του πρώτου χιλιάριку. Ως νομισματοκοπείο (κερμάτων) εγκαινιάστηκε στις 5 Φεβρουαρίου του 1972. Οι πρώτες δραχμές που κόπηκαν στην Αθήνα είχαν το πρόσωπο του Κωνσταντίνου και το περιβόητο «πουλί», τον Φοίνικα της χούντας. Οι επόμενες είχαν αρχαίες παραστάσεις, καθόσον η χούντα είχε κάνει την Ελλάδα «δημοκρατία». Με τον Νικόλαο Μακαρέζο να έχει πάρει το βραβείο νόμπελ χημείας στα ανέκδοτα, επειδή είχε κατορθώσει «να κάνει την δραχμή, σκατά».

Από το 2002, μπήκε στο χρονοντούλαπο της Ιστορίας. Στο νομισματοκοπείο πια τυπώνονται ευρώ (σε ποσότητες που κάθε χρόνο ανατίθενται από την ΕΚΤ στην Τράπεζα της Ελλάδας)

(Ελεύθερος Τύπος, 14 - 22.2013)